

DIGITALA BÖCKER POPULÄRA HOS UNGA

BIRGITTA WALLIN, RACHEL PIERCE
OCH DAVID GUNNARSSON LORENTZEN

Sammanfattning

Kapitlet behandlar läsning av böcker i olika format bland kvinnor och män samt hur ålder, utbildningsnivå och bostadsort påverkar i vilken utsträckning man läser. Vi undersöker hur årets siffror ställer sig gentemot föregående års nationella SOM-undersökningar. Vi noterar i årets undersökning att läsning av böcker någon gång per år fortsatt ligger högt och att de som läser mest återigen är högutbildade kvinnor som bor i en storstad. Läsning av digitala böcker ökar med någon procentenhet men lyssning av ljudböcker har saktat in och ökar inte i samma utsträckning som tidigare år. Det är de yngre (16–29 år) som läser mest digitala böcker och med stigande ålder ser vi att den digitala läsningen minskar. Biblioteken är populära för lån av böcker men vanligast är att tryckta böcker införskaffas via fysisk bokhandel eller lånas eller fås av familj eller vänner och digitala böcker införskaffas i första hand via prenumerationstjänster.

Under de senaste åren har stora förändringar på den svenska bokmarknaden väckt mycket diskussioner kring läsning. Mest fokus har legat på relationen mellan den tryckta och den digitala boken som oftast beskrivs som konkurrerande format (Rubery, 2016). Dessa antaganden kan relateras till en allmän oro för att läsförmågan minskar med ökad användning av digitala verktyg, för underhållning och information, särskilt bland ungdomar och barn (Støle m.fl., 2018). I det här kapitlet granskar vi den svenska befolkningens läsvanor men vi undersöker också var de får tag på sina böcker, t.ex. via bokhandel, bibliotek och prenumerations-tjänster.¹ Frågor som besvaras är bland annat hur stor andel av svenskarna som läser tryckta respektive digitala böcker och hur regelbundet de läser, per vecka, månad och år. I analysen tittar vi också på läsvanor i relation till ålder, kön, utbildning, bostadsort och placering i en politisk vänster-höger skala. Vi riktar också blicken mot högläsning för barn där vi bland annat undersöker förändringen över den senaste tioårsperioden.

Bokmarknadens digitalisering

I Sverige finns det en ovanligt hög andel av befolkningen som är vana vid att använda digitala verktyg och internet enligt EUs DESI (Digital Economy and Society Index) skala.² Denna tillgång har lett till ett alltmer digitaliserat medie-

landskap. Bokformatet som lättast passar in i det nya digitala medielandskapet är ljudböcker. Detta kan ses i försäljningssiffror, där försäljningen av enstaka digitala böcker i både e-boks- och ljudboksformat minskar, samtidigt som läsning av dessa format långsamt ökar. Prenumerationstjänster har nu etablerat sig och Bergström och Höglund (2016) anser att det är självklart att ”bokhandeln tvingas bygga en digital strategi” (s. 419). Detta kan också bli sant för biblioteken som har sett en liten minskning av besöks-siffror under de senaste 10 åren (Kungliga biblioteket, 2018: 53) som också har visat sig i resultaten från de nationella SOM-undersökningarna.

Dessa förändringar håller sig inte bara till bokmarknaden; den svenska kulturkonsumtionen sker alltmer i digitala miljöer. Både poddar och digitala böckers popularitet har ökat under det senaste året enligt *Svenskarna och internet* medan konsumtionen av medier i pappersform minskar för varje år (Internetstiftelsen, 2019: 123-124). Kulturytringar i digitalt format tenderar att använda ljud och bild i lika hög utsträckning som ord; vissa forskare menar att den digitala kulturen prioriterar ljud och bild (Hand, 2012). Denna tendens visar sig i framgången för streamingtjänster för film och musik bland svenskarna (Internetstiftelsen, 2019:129). Även det litterära skrivandet påverkas av den digitala kulturkonsumtionens särskilda egenskaper (Pennlert, 2018).

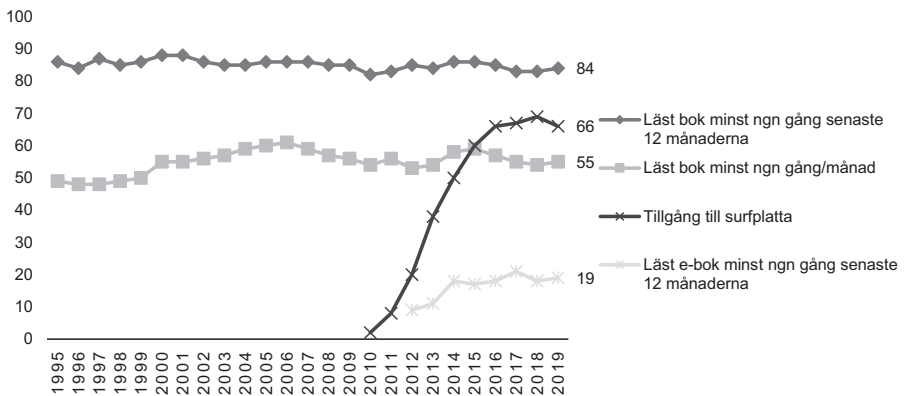
Men det är inte helt tydligt om tryckta böcker förskjuts av e-böcker eller digitala medier i stort. Det som kan sägas är att den tryckta boken visat en viss stabilitet under de senaste åren. Borg (2013) argumenterar för den fysiska bokens betydelse som en sociokulturell symbol som en anledning till varför det inte har resulterat i ännu lägre försäljningssiffror för tryckta böcker. Orsaken torde vara att de flesta läsare fortfarande föredrar pappersböcker dels på grund av känslan av att hålla i den men också för den status en tryckt bok kan föra med sig. För bibliotekens del är det inte helt enkelt att veta hur de ska arbeta för att stärka sin plats i det demokratiska samhället i ett digitalt medielandskap som blir mer komplext för varje år. Deras roll kan vara att fortsätta sitt arbete mot integrering trots svårigheter att tydligt definiera gränsen mellan en bok och andra typer av medier. Biblioteken har länge erbjudit besökarna fri tillgång till internet i biblioteksrummet och arbetat för att öka befolkningens tillgång till digitala medier. Biblioteken har också försökt höja människors medie- och informationskunnighet (MIK) med program som ”Digi-teket” i syfte att stödja digitalt läsfrämjande och digital folkbildning.³

Läsning över tid

Frågor om läsning av böcker har mätts i den nationella SOM-undersökningen sedan 1990-talet. De senaste 12 månaderna har 84 procent svarat att de har läst minst en bok och det är en ökning med en procentenhet sedan förra året. Över tid ser vi att läsning av bok minst en gång per år är stabilt och ligger på mellan 80 till 85 procent med någon topp i början på 2000-talet strax under 90 procent. När det gäller läsning per månad ser vi tydligare svängningar och i mitten på 1990-talet låg

läsning per månad på runt 50 procent eller strax därunder. 2006 var det en topp där 60 procent läste minst någon gång per månad och 2019 är motsvarande siffra 55 procent. Läsnings per år och månad rör sig mellan 10 procentenheter upp och ner mellan 1995 och 2019, så några dramatiska förändringar i omfattningen av läsning har vi inte sett. Däremot har det skett en viss ökning av de som läser ofta på senare år. Mellan 1995–2017 visar Höglund och Wahlström (2018: 254) att läsning av bok varje vecka ligger kring 30 procent på 1990-talet och på 2000-talet ligger det runt 40 procent.

Figur 1 Bokläsning och tillgång till teknik, 1995–2019 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?": "Läst någon bok". Skalan är 7-gradig från ingen gång till flera gånger per vecka. Läsnings av e-bok bygger på frågan: "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?": "läst någon e-bok". Tillgång till surfplatta ingår i frågan: "Har du för närvarande tillgång till något av följande i ditt hushåll?": "surfplatta". Antal svarande: 9 765 (läst bok), 3 329 (läst e-bok), 1 661 (tillgång till surfplatta).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1995–2019.

Siffrorna om digitala verktyg och information började samlas först 2009 med en fråga om respondenten hade besökt biblioteket via nätet. Frågan om tillgång till surfplattor infördes 2010 och frågor om olika slags e-böcker introducerades 2012. Under åren efter dessa frågor lagts till har de visat en betydlig ökning i tillgång till surfplattor och användning av bibliotekets digitala information och verktyg. Men för första gången sedan siffrorna började samlas har respondenternas rapporterade tillgång till surfplattor sjunkit med tre procentenheter till 66 procent. Det kan vara ett tecken på att Sverige har nått ett tak med surfplattor, som nu ersätts av mobiler, datorer och andra digitala verktyg. Detta argument stöds av de senaste siffrorna från *Svenskarna och internet* (Internetstiftelsen, 2019), som avslöjar samma trend och visar att 61 procent av den svenska befolkningen använder internet i en surf-

platta, jämfört med 90 procent som förlitar sig på en mobil och 91 procent som använder en dator (s. 7). Undersökningen visar också att det är mest de mellan 66–77 år som använder surfplattor (s. 16–17).

I årets nationella SOM-undersökning har vi slagit ihop frågorna om läsning av e-skönlitteratur och e-fackböcker och frågar endast om e-bokläsning. Siffrorna visar att läsning av e-böcker har hållit en jämn nivå sedan 2014 och hamnar 2019 på 19 procent. Det är anmärkningsvärt att denna procent inte har rört sig så mycket sedan 2014 trots att antalet digitala besök på biblioteket fortsätter stiga med några procent varje år, från 35 procent 2018 till 38 procent 2019. Dessa siffror på digitala besök kan innebära många olika ärenden exempelvis att använda bibliotekets digitala katalog, titta på information om öppettider, leta efter evenemang på biblioteket eller för åtkomst till digitala böcker och film. Digitala tjänster kan delvis ha lett till minskade fysiska besök och utlån under de senaste 10 åren (Kungliga biblioteket, 2018) då det numera är möjligt att få tag i digitalt material hemifrån. Trenden att använda digitala medier i högre utsträckning resulterar inte nödvändigtvis i högre siffror för e-bokläsning, då till exempel försäljning av e-böcker har fallit under det senaste halvåret i alla kategorier utom hos prenumerationstjänsterna (Wikberg, 2019).

Den läsande människan

Precis som i tidigare års nationella SOM-undersökningar ses en koppling mellan högre utbildning och läsning oavsett om formatet är tryckt bok, e-bok eller ljudbok. Skillnaden är störst när det gäller läst bok då 70 procent av högutbildade och 34 procent av lågutbildade anger att de läst någon bok. För ljudböcker är motsvarande siffror 20 procent för högutbildade och 3 procent för lågutbildade. Skillnaden är emellertid minst när det gäller e-böcker, då 11 procent av de med hög utbildning och 2 procent av dem med låg utbildning läst en e-bok någon gång per månad eller oftare under de senaste 12 månaderna.

Äldre svarar i hög utsträckning att de läst åtminstone någon bok per månad eller oftare de senaste 12 månaderna. I de yngre åldersgrupperna läser de i lite mindre utsträckning men skillnaderna mellan åldersgrupperna är inte stora då 57 procent av 65–85 åringar och 50 procent av 16–29 åringar läser varje månad. Vi ser dock ett motsatt mönster ifråga om ljud- och e-böcker då det med stigande ålder blir mindre sannolikt att man har läst en bok i digitalt format. Istället är det de yngre åldersgrupperna som i högre grad konsumerar digitala böcker. Jämfört med förra årets siffror kan vi se ett skifte där årets undersökning visar att de som är 16–29 år läser flest digitala böcker medan det i förra årets undersökning var de som var 30–49 år som i störst utsträckning använde digitala böcker. Värt att notera är att samtliga åldersgrupper har ökat sitt ljudboksläsnande, 16–29 åringar allra mest; från 13 till 21 procent. Detsamma gäller även e-böcker där de flesta åldersgrup-

per har ökat sitt läsande med ett par procentenheter med undantag för den äldsta gruppen 65–85 år som minskat sitt e-bokläsande med en procentenhet.

Boende i storstad läser böcker i alla format i lite högre utsträckning än personer som bor på mindre orter, men skillnaderna minskar när det gäller böcker i digitalt format, framför allt ljudböcker. 14 procent av de boende på mindre orter och 19 procent av de boende i storstäder läser ljudböcker någon gång per månad eller oftare.

Tabell 1 Läsning någon gång per månad eller oftare för olika grupper och format, 2019 (procent)

	Läst bok (%)	Lyssnat på ljudbok (%)	Läst e-bok (%)	Läst för barn (%)
Samtliga	55	15	7	31
Kön¹				
Kvinnor	65	19	9	38
Män	44	12	6	24
Utbildning²				
Låg	34	3	2	11
Medellåg	45	14	5	23
Medelhög	58	18	9	30
Hög	70	20	11	46
Ålder				
16–29	50	21	13	17
30–49	53	19	7	58
50–64	56	19	9	26
65–85	57	6	4	18
Boendeområde				
Ren landsbygd	47	16	5	29
Mindre tätort	49	14	5	31
Stad eller större tätort	56	14	8	31
Storstad (Sthlm, Gbg, Malmö)	63	19	11	34

Kommentar: Frågan lyder: "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?": "Läst någon bok" (9 765 svar), "Lyssnat på ljudbok" (1 686 svar), "Läst någon e-bok" (3 329 svar), "Läst högt ur bok/tidning för något barn" (1 675 svar). Skalan är 7-gradig från ingen gång till flera gånger per vecka. ¹ Då antalet som definierat sig som varken kvinna eller man uppgår till 25 är dessa inte med i statistiken. ² Låg = "Ej fullgjort grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)", "Grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)", Medellåg = "Studier vid gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)", "Examen från gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)", Medelhög = "Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet, Studier vid högskola/universitet" och Hög = "Examen från högskola/universitet, Studier vid/examen från forskarutbildning".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2019.

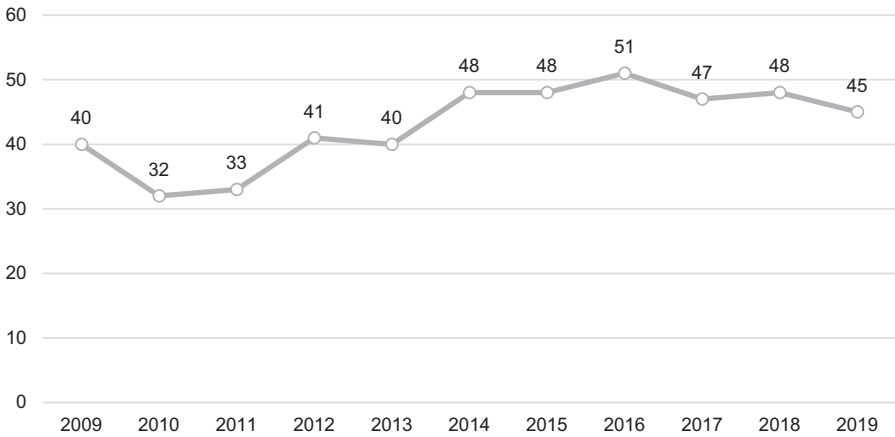
Återigen kan vi se att kvinnor läser i högre utsträckning än män, oavsett om det handlar om tryckta böcker, e-böcker eller ljudböcker, men skillnaden mellan könen är dock betydligt mindre när det gäller de digitala formaten. I årets undersökning var andelen kvinnor och män som läst en bok minst någon gång per månad 65 respektive 44 procent. Förra årets undersökning visade att 44 procent av kvinnorna och 30 procent av männen läste skönlitteratur i tryckt bokformat medan 30 procent av kvinnorna och 26 procent av männen hade läst en tryckt fackbok. Det är viktigt att notera att årets och förra årets undersökningar visar liknande mönster, då det går att utläsa en trend mot utjämning mellan män och kvinnor med hänsyn till e-böcker och ljudböcker, även om förra årets frågeformulär gjorde en åtskillnad mellan skön- och facklitteratur. Denna observation är intressant av två skäl. Män använder dagligen andra typer av digitala tjänster, särskilt film och musik, i högre grad än kvinnor (Internetstiftelsen, 2019). Det är möjligt att siffrorna indikerar att digital läsning kopplas till dessa andra digitala aktiviteter och följer lika trender. Samtidigt kan det finnas en förändrad relation mellan olika typer av läsning, som i slutändan betyder att digital läsning definieras i utkanten av det digitala medielandskapet, som domineras av andra digitala medier, och läsning, som fortfarande karaktäriseras av den fysiska boken.

Läsa högt för barn

Nytan med högläsning för barn ses som ganska självklar i forskningen där bättre ordförråd och ordförståelse samt mer framgångsrik skolgång lyfts fram som fördelar (se t.ex. Kalb & van Ours, 2014). Det är därför intressant att se att kvinnor i högre utsträckning läser för barn än män och ju högre utbildning man har desto troligare är det att man läser högt för barn (tabell 1). Tittar vi på den åldersgrupp, 30–49 år, där det är troligast att man har små barn, så läser 58 procent för barn någon gång per månad eller oftare. Notera dock att siffrorna gäller både i hushåll med och utan barn. Boendeort verkar spela mindre roll när det gäller högläsning för barn, men den lägsta siffran återfinns på ren landsbygd (29 procent) och den högsta i storstad (34 procent).

I figur 2 ser vi att högläsning för barn i hushåll med barn någon gång per vecka har legat mellan 40 och 50 procent under den senaste tioårsperioden (2009 och 2019), med undantag för 2010 och 2011 då vi kunde se en minskning av högläsningen för barn. Vad minskningen under de två åren beror på är oklart, men den sammanfaller med lanseringen av Apples iPad som kom i april 2010. Kanske fick fler barn ägna sig åt att surfa och leka med den istället för att ta del av högläsning av böcker. Den ökning som sker 2012 och framåt kan säkerligen delvis förklaras av de mycket uppmärksammade dåliga resultaten för svenska 15-åringar i Pisa-mätningen där bland annat läsförmågan låg under genomsnittet i OECD (Skolverket, 2013). Föräldrar blev då varse att högläsning för barn skulle kunna förbättra skolresultaten.

Figur 2 Andel som läst högt för barn minst en gång i veckan i hushåll med barn, 2009–2019 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?": "Läst högt ur bok/tidning för något barn". Andelen avser de svarande i hushåll med barn som läst högt för barn minst en gång i veckan. Antal svar är 542.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009–2019.

Påverkas läsvanor av politisk position?

En amerikansk studie undersökte om partitillhörighet påverkade hur mycket man nöjesläste och vilket värde man tillskrev läsning och böcker. Studien genomfördes på högskolestudenter så de flesta läste böcker regelbundet men när det gäller nöjesläsning visade det sig att demokrater lägger mer tid på att läsa och uppskattar läsning i mycket högre grad än republikaner. Demokrater läser alltså fler böcker – både skön- och facklitteratur – än republikaner (Marchant & McCreary, 2016).

Det är därför intressant att studera om motsvarande mönster även finns i Sverige. Vi ska här försöka utröna hur läsning ser ut i relation till hur man placerar sig på en politisk vänster-höger skala. Eriksson och Michnik (2019: 311) visar att förtroendet för bibliotek är större hos de som politiskt placerar sig klart till vänster och lägre hos de som placerar sig klart till höger. Vi ställer oss därför frågan om det finns någon skillnad när det gäller läsning och politisk positionering. I tabellen nedan ser vi att de som placerar sig klart till vänster och något till vänster läser mest (88 respektive 86 procent), tätt följt av de som placerar sig något till höger (85 procent). Minst läser de som varken placerar sig till vänster eller till höger (80 procent) och de som placerar sig klart till höger (81 procent). Siffrorna visar en skillnad på sju procent mellan de som placerar sig klart till vänster och klart till höger men oberoende av politisk positionering så läser 80 procent minst någon gång per år, vilket ändå får anses vara en hög siffra.

Tabell 2 Läst någon bok, lyssnat på ljudbok, läst e-bok de senaste 12 månaderna, 2019 (procent)

Fråga	Placering	Ingen gång	Någon gång	Antal svar
Läst någon bok	Klart till vänster	12	88	980
	Något till vänster	14	86	2 110
	Varken till vänster eller till höger	20	80	2 692
	Något till höger	15	85	2 577
	Klart till höger	19	81	1 211
Lyssnat på ljudbok	Klart till vänster	63	37	137
	Något till vänster	73	27	384
	Varken till vänster eller till höger	72	28	440
	Något till höger	68	32	460
	Klart till höger	63	37	229
Läst e-bok	Klart till vänster	73	27	291
	Något till vänster	80	20	739
	Varken till vänster eller till höger	83	17	898
	Något till höger	82	18	903
	Klart till höger	84	16	437

Kommentar: Frågan lyder: "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?": "Läst någon bok", "Lyssnat på ljudbok", "Läst någon e-bok". Skalan är 7-gradig från ingen gång till flera gånger per vecka. Frågan om politisk position lyder: "Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?". Sambanden mellan läst någon bok och placering samt läst e-bok och placering är signifikanta på 0.01-nivån enligt ett Chi²-test. Sambandet mellan lyssnat på ljudbok och placering är inte signifikant på 0.01-nivå.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2019.

När det gäller läsning av ljudböcker finns ingen skillnad mellan de som placerar sig klart till vänster och klart till höger (37 procent). Återigen är det de som placerar sig i mitten som har den lägsta siffran, i det här fallet 28 procent. Läsning av e-böcker uppvisar däremot större skillnader och av de som placerar sig klart till vänster anger 27 procent att de har läst e-bok någon gång de senaste 12 månaderna medan av de klart till höger är det 16 procent. Övriga i vänster-höger skalan anger mellan 17 och 20 procent att de läst e-bok. Sammanfattningsvis kan man säga att de klart till vänster läser mer än de övriga i de flesta fall, endast när det gäller ljudböcker läser de klart till höger lika mycket. Största skillnaden finns när det gäller läsning av e-böcker.

Var får läsarna tag på sina böcker?

En ny fråga i den nationella SOM-undersökningen gäller hur människor får tillgång till tryckta och digitala böcker. De vanligaste sätten att få tag på tryckta böcker är att antingen köpa i dem i en fysisk bokhandel eller att låna eller få en bok från familj, vänner eller bekanta. Skillnaden mellan inköp via fysisk bokhandel eller via nätbokhandel är stor då 57 procent väljer att köpa i den fysiska bokhandeln och 44 procent via en nätbokhandel. Intressant också att 30 procent köper tryckta böcker i dagligvaruhandel. Tre procent anger att de köper sina tryckta böcker via en digitala prenumerationstjänst. Eftersom prenumerationstjänster inte säljer tryckta böcker avses här troligtvis tryckta böcker som köps via en bokklubb online och där de valda böckerna sedan skickas hem via postpaket. Det som avsågs med digital prenumerationstjänst i frågan var ljudböcker och e-böcker som användare kommer åt och läser via exempelvis BookBeat, Nextory och Storytels tjänster. Biblioteken lånar fortfarande ut många tryckta böcker men det verkar som de flesta föredrar att köpa böcker istället.

Bokhandelns och förlagens statistik över försäljning av böcker visar dock att flest böcker säljs via nätbokhandel/bokklubbar och därefter via prenumerationstjänster (Wikberg, 2019). Fysisk bokhandel hamnar på tredje plats i bokförsäljningsstatistiken och dagligvaruhandel på fjärde plats (Wikberg, 2019). Deras statistik visar att nätbokhandeln är störst medan vår visar att man helst köper via den fysiska bokhandeln. Deras och vår statistik är inte fullt jämförbar då vi inte kan svara på var familj, vänner och kollegor fått tag på sina böcker men det är ganska troligt att den köps hos nätbokhandeln, vilket syns i försäljningsstatistiken.

Tabell 3 Var allmänheten införskaffar böcker, 2019 (procent)

	Tryckt	Ljudbok	E-bok
Via bibliotek	37	5	4
Via digital prenumerationstjänst	3	13	5
Köpt i fysisk bokhandel	57	1	0
Köpt via nätbokhandel	44	3	4
Köpt i dagligvaruhandeln	30	0	0
Lånat/fått från familj/vänner/bekanta	56	1	1
Lånat/fått av kollegor/arbetsplatsen	23	1	1

Kommentar: Frågan lyder: "Om du har införskaffat böcker under de senaste 12 månaderna, hur har du då fått tag på dem? Ange alla alternativ som stämmer in på dig". Antal svar är 1 195.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2019.

När det gäller ljudböcker så ser vi återigen att prenumerationstjänsterna är de som förser flest personer med läsning (13 procent) och biblioteken och nätbokhandel ligger på fem procent respektive tre procent. En procent anger att de köpt ljudböcker i en fysisk bokhandel, men här rör det sig säkerligen om ljudböcker på fysisk bärare, dvs. CD-skivor. Det är inte heller så vanligt att få eller låna ljudböcker från någon i familjen eller bekantskapskretsen. Det kan finnas ett samband mellan läsning av ljudböcker och användning av andra berättande ljudmedier som poddar där båda ses som underhållning kopplad till mobilen. E-böcker har tidigare varit vanligt att låna via biblioteken (Wallin, 2019) men tabell 3 visar att fler får tag på sina e-böcker via någon av prenumerationstjänsterna. Biblioteken och nätbokhandeln är lika populära när det gäller att få tag på e-böcker och de ligger på fyra procent vardera. Axiell medias rapport om utlåning av böcker på bibliotek visar att ljudböcker lånas i större utsträckning än e-böcker (Houltzén, 2019). Under januari till mars 2020 har sammanlagt 660 000 digitala böcker lånats ut på svenska folkbibliotek. Av dessa är 62 procent skönlitteratur, 21 procent facklitteratur och 17 procent barn- och ungdomslitteratur (Houltzén, 2019).

Prenumerationstjänster och folkbibliotek har i stor utsträckning en liknande modell för tillhandahållande av digitala böcker till kunder respektive låntagare. Likheten mellan tjänsterna är att användaren får tillgång till de digitala samlingarna via en applikation och de lånar boken medan de läser den, dvs. de äger den inte. Skillnaden är att kunden betalar en månadsavgift till prenumerationstjänsten medan folkbibliotekens böcker är skattefinansierade (Wallin, Tattersall Wallin & Gunnarsson Lorentzen, 2019). Konceptet har varit framgångsrikt och folkbiblioteken har börjat erbjuda Cineasterna, en streamingtjänst för kvalitetsfilm som ger låntagare möjlighet att låna ett visst antal filmer varje vecka. Strömmande filmtjänster blir alltmer populära bland det svenska folket (Internetstiftelsen, 2019: 129–130) och detta kan bli ytterligare ett sätt att locka fler till att använda folkbibliotekens digitala samlingar.

Axiell media dominerar den svenska marknaden och förser bokhandel och folkbibliotek med digitala böcker från främst svenska förlag. Sedan 2018 försöker Overdrive etablera sig på den svenska bokmarknaden och har ett avtal med Sveriges kommuner och Regioner (SKR) för att erbjuda sina digitala böcker till svenska folkbibliotek. Overdrive har haft vissa svårigheter att skriva avtal med svenska förlag för att få tillgång till deras digitala böcker. Utvecklingen blir intressant att följa de närmaste åren.

Ljusnande framtid för digital bokläsning

Vi kan återigen konstatera att kön, ålder, utbildning och bostadsort påverkar hur mycket man läser. Kvinnor läser betydligt fler tryckta böcker än män men vi ser en utjämnade effekt när det gäller digitala böcker där skillnaden mellan könen inte

är så stor. Vi har sett ett skifte när det gäller läsning av digitala böcker och ålder i jämförelse med förra årets nationella SOM-undersökning och de yngsta (16–29 år) läser nu flest digitala böcker. De allra äldsta (65–85 år) föredrar tryckta böcker. Kvinnor tar fortsatt störst ansvar för att läsa högt för barnen och här spelar också en hög utbildningsnivå en roll för hur mycket man läser för barn.

Det enda som framkommer tydligt när det gäller politisk positionering och läsning är att de klart till vänster läser mest av alla oavsett bokformat. De klart till höger läser minst e-böcker av alla men delar förstaplatsen när det gäller ljudböcker. De något till vänster läser minst ljudböcker och de som positionerar sig varken till vänster eller höger läser minst antal böcker. Skillnaderna i de flesta fall är bara någon procentenhet, förutom för e-böcker där är skillnaderna något större. Slutatsen blir därför att kopplingen mellan politisk positionering och läsning endast spelar någon som helst roll om man placerar sig klart till vänster.

I 2019 års nationella SOM-undersökning har vi tittat på var man skaffar sina böcker och sammanfattningsvis kan man säga att fler personer anger att de köper böcker via bokhandel och prenumerationstjänster än som de lånar via bibliotek. Fysisk bokhandel, där det i många år har pratats om nedläggning av bokhandel på främst mindre orter, är klart störst när det gäller försäljning av tryckta böcker och prenumerationstjänsterna är störst på digitala böcker. Bibliotek och nätbokhandel ligger dock endast en procentenhet efter när det gäller e-böcker. Det diskuteras ibland, kanske främst hos förlagen, om det föreligger konkurrens mellan bibliotekens utlåning och bokhandelns försäljning av böcker (se t.ex. Nyberg m.fl., 2013). Det är ganska tydligt i denna studie att både fysisk bokhandel och nätbokhandel säljer fler tryckta böcker än bibliotek lånar ut. När det gäller digitala böcker är prenumerationstjänster, såsom BookBeat, Nextory och Storytel, störst. Möjligtvis utgör utlåning av e-böcker på bibliotek en viss konkurrens, i viss mån för prenumerationstjänsterna men kanske främst för nätbokhandeln.

Dessutom kan vi se att utlåning av digitala böcker på bibliotek verkar öka nu i samband Covid-19 pandemin och samtidigt ser också Storytel och BookBeat att det har blivit en större tillströmning av nya kunder under våren 2020 samt att tiden för att lyssna på ljudböcker har ökat i deras tjänster (*Svenska Dagbladet*, 2020). Dessa siffror är intressanta i samband med en rapporterad minskning av lyssnande på Spotify under coronakrisen (Kopf, 2020), en trend som tyder på att digital musik och digitala böcker används på olika sätt. Det kommer därför att bli intressant att få ta del av resultat från kommande års SOM-undersökningar för att se om denna ökning blivit varaktig. Det kommer också bli spännande att se om det höga trycket på bibliotekssektorns digitala tjänster håller i sig efter att krisen har gått över, samt om krisen visar att folkbiblioteket har en central plats i svensk kulturförmedling, något som använts för att argumentera för ökad finansiering för biblioteken (Eriksson, 2020).

Noter

- ¹ Även kallade streamingtjänster och abonnemangstjänster.
- ² <https://publiclibraries2030.eu/wp-content/uploads/2019/12/Sweden-2019.pdf>
- ³ <https://digiteket.se/>

Referenser

- Bergström, Annika & Lars Höglund (2016). E-bokens spridning saktar in. I Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Solevid (red) *Ekvilibrum*. Göteborgs: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Borg, Alexandra (2013). Lättläst, kortläst, snabbläst. Litteratur i det lilla formatet i digitaliseringens tidevarv. *Tidskrift för litteraturvetenskap* 43(2): 83–95.
- Eriksson, Catarina & Katarina Michnik (2019). Allas bibliotek? I Ulrika Andersson, Björn Rönnerstrand, Patrik Öhberg & Annika Bergström (red) *Storm och stiltje*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Eriksson, Thord (2020). Virusutbrottet ökar behovet av statliga pengar. *Biblioteksbladet* 2: 4–5.
- Hand, Martin (2012). *Ubiquitous photography*. Cambridge: Polity Press.
- Houltzén, Eva (2019). *Digitala böcker på svenska bibliotek: kvartal 1*. Stockholm: Axiell media.
- Höglund, Lars & Eva Wahlström (2018). Traditionell och digital bokläsning. I Ulrika Andersson, Anders Carlander, Elina Lindgren & Maria Oskarson (red) *Sprickor i fasaden*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Internetstiftelsen (2019). *Svenskarna och internet 2019*. Stockholm: Internetstiftelsen.
- Kalb, Guyonne & Jan C. van Ours (2014). Reading to young children: a head-start in life. *Economic of Education Review* 40(1): 1–24.
- Kopf, Dan (2020). Music streaming may actually be falling because of coronavirus. *Quartz*. Hämtad från <https://qz.com/1820896/music-streaming-may-actually-be-falling-because-of-coronavirus/>
- Kungliga biblioteket (2018). *Biblioteket 2018: Offentligt finansierade bibliotek*. Stockholm: Kungliga biblioteket.
- Marchant, Gregory & John McCreary (2016). *Democrats and Republicans: Differences in Gender, Reading, and Empathy*. (Conference paper). Chicago: Association for Psychological Science.
- Nyberg, Pia Janné, Per Strömbäck, Jan Rosén, Sara Lindbäck & Anders Nilsson (2013). *Fritt eller gratis? Den digitala bokens framtid*. Stockholm: Svenska Förläggareföreningen.

- Pennlert, Julia (2018). *Litteratur genom örat: ett pilotprojekt om ljudbokens potential och begränsningar*. Presenterad vid Mötesplats forskning – Profession, Växjö, Oktober 22–23, 2018, Stockholm. Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hb:diva-15488>
- Rubery, Matthew (2016). *The untold history of the talking book*. Cambridge: Harvard University Press.
- Skolverket (2013) *Pisa 2012, sammanfattning av rapport 398*. Hämtad från <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3127>
- Svenska Dagbladet (2020, 7 april). Ljudböcker i topp i coronatider. *Svenska Dagbladet*. Hämtad från <https://www.svd.se/ljudbocker-i-topp-i-coronatider>
- Støle, Hildegunn, Mangen, Anne, Stjern Frønes, Tove & Jenny Thomson (2018). Digitisation of reading assessment. I Mirit Barzillai (red) *Learning to read in a digital world*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Wallin, Birgitta (2019). *Selling and lending e-books: Changes in the Swedish literary field*. (Doktorsavhandling). Borås: Valfrid.
- Wallin, Birgitta, Tattersall Wallin, Elisa & David Gunnarsson Lorentzen (2019). Bokläsning och den svenska bokmarknaden. I Ulrika Andersson, Björn Rönnerstrand, Patrik Öhberg & Annika Bergström (red) *Storm och stiltje*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Wikberg, Erik (2019). *Bokförsäljningsstatistiken: Helåret 2019*. Stockholm: Svenska bokhandlareföreningen och Svenska förläggareföreningen.

